

Mária Grófová

(Arhiv, Sveučilište Komenskoga, Bratislava, Slovačka)

HLOHOVEC I ROD ILOČKIĀ

UDK 929.52 Iločki

94:728.81(437.6 Hlohovec)

Pregledni rad

Primljeno: 5. 1. 2011.

U radu se najprije ukratko prikazuje povijest utvrde i grada Hlohovca (Galgóc) u Njitranskoj županiji prije njegova dolaska u posjed obitelji Orahovičkih 1349. Ta je obitelj u kasnijoj svojoj povijesti poznatija kao Iločki, ali je nerijetko pridjevak izvodila i od Hlohovca, odnosno njegovog njemačkog imena, Freistadt, odakle oblik *Frištatski*. Autorica se posebno bavi povlasticama koje je Starom i Novom Hlohovcu ishodio ili podijelio Nikola Kont Orahovički/Iločki, zatim hospitalom koji su ondje utemeljili Nikola Kont i njegova supruga Klara, te naposljetku župnom crkvom sv. Mihaela na čijem je portalu prikazana okrunjena glava koja bi mogla predstavljati Nikolu Iločkoga kao bosanskog kralja. (Ur.)

Ključne riječi: Hlohovec (Galgóc), utvrda, gradski privilegij, hospital, župna crkva, Iločki.

Premda je Hlohovec u srednjem vijeku bio značajan grad na slovačkom jugozapadu, slično kao što su to bile i Trnava ili Njitra, premda su o njemu već napisane dvije starije monografije,¹ tek se daljnjim istraživanjem mogu sa sigurnošću potkrijepiti spoznaje što su o njemu navedene u starijoj literaturi i načiniti iskorak u poznavanju srednjovjekovne povijesti Hlohovca (mađ. Galgóc).

U zoborskoj listini iz 1113. spominju se *castellani Golgocienses*.² Tako je neizravno potvrđeno postojanje utvrde Hlohovca, koja je bila središte administrativne jedinice – komitata (županije). Ugarsko je kraljevstvo na svojoj granici s Češkim kraljevstvom imalo niz pograničnih županija, nastalih oko

¹ FELCÁN, A. *Hlohovecko kedysi, dnes a zajtra*. Nitra 1932.; LEHOTSKÁ, Darina et al. *Hlohovec a jeho okolie*. Bratislava: Obzor, 1968.

² MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, sv. I., Bratislava 1971, str. 66, dokument br. 69.

utvrda Stupava (mađ. Stomfa), Šaštín (mađ. Sasvár) i Holič, potom u poriječju Váha, oko utvrda Šintava (mađ. Sempte), Hlohovec, Banka i Beckov (mađ. Bolondóc). U 13. su stoljeću s reorganizacijom lokalne uprave te utvrde izgubile značaj: Šintava, Hlohovec, Banka i Holič podređeni su njitranskoj, Beckov trenčinskoj, a Stupava požunskoj županskoj stolici.³

Kaštelani su bili predstavnici kraljevske civilne i vojne uprave. Valja pretpostaviti da su, kako bi mogli uspješno obavljati svoje dužnosti, u utvrdama držali i neophodnu vojnu posadu i niže službenike, te da su u podnožju utvrde dopustili nastanak naselja u kojem su lakše dolazili do namirnica i drugih potrepština i usluga.

U stručnoj se literaturi⁴ susrećemo s utvrdom Szolagyőr, i povijesna istraživanja predlažu nekoliko mogućih rješenja odnosa Szolagyőra i Hlohovca.⁵ Čini se da je najvjerojatnije rješenje predložio György Györffy, koji je ustvrdio da je riječ o jednoj te istoj utvrdi.⁶

Vjerojatno je u neposrednoj blizini zamka Hlohovec postojala naseobina, no i ona je, kao i druge slične naseobine u jugozapadnoj Slovačkoj, raseljena za vrijeme provala Tatara 1241.-1242. Na inicijativu kralja Bele IV. počelo je ponovno naseljavanje ovih mjesta pa možemo pretpostaviti da su i u već izgrađenu naseobinu u podnožju Hlohovca došli kraljevski naseljenici („gosti“). To je naselje s jedne strane jednim svojim obronkom štutilo gorje Považský Inovec, na kojem je stajao srednjovjekovni zamak, a s druge se strane naselja nalazila dolina rijeke Váh s mogućnošću vodenog prometa i raskrižjem važnih putova – jednog prema Banku i Beckovu, a drugog prema Njitri i s brodom (prijelazom) preko Váha. Pogodnosti terena i razvoj trgovine u naselju ubrzo su od njega načinili pravo srednjovjekovno gradsko središte.

Prvi dokument koji spominje obitavanje kraljevskih doseljenika u već postojećem gradu (*civitas*) potječe iz 1276.⁷ Ta listina Ladislava IV. Kumanca, u kojoj se prvi put spominje i postojanje dvaju tržnih mjesta (*duo loca fori*),

³ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 50. CHALOUPECKÝ, Václav. *Staré Slovensko*. Bratislava 1923, str. 239. Nastankom i formiranjem tadašnje lokalne uprave bavio se Gyula KRISTÓ, *A várme-gyék kialakása Magyarországon*. Budapest 1988.

⁴ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 50. SEDLÁK, Vincent. K otázke vzniku a pôvodu inštitúcie Szolagyőr. U: *Historické štúdie*, god. 12, 1967, str. 155 i dalje.

⁵ Prva pretpostavka: postojanje dviju međusobno nezavisnih utvrda, središta dviju različitih kraljevskih župa. Druga pretpostavka: poistovjećivanje utvrda Hlohovec i Szolagyőr s istimenim feudalnim gospodarstvima. Treća pretpostavka: radi se o dvije različite utvrde u jednoj te istoj pograničnoj županiji.

⁶ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, sv. IV. Budapest, 1998, str. 383-390.

⁷ MOL, DL 896, br. 1, darovnica Abi (fotokopija toga dokumenta pohranjena je u HÚ SAV).

istovremeno je i pravni dokument na temelju kojeg je kraljevski grad prešao u ruke Abe, sina Abe iz hlohovske grane roda Aba.

Odnosi oko Hlohovca su se zakomplicirali sa sljedećom darovnicom, onom kralja Andrije III. iz 1294., kojom je ostatak kraljevskog posjeda (utvrdu, staro naselje u podnožju utvrde i prihod od poreza) kralj darovao Abrahamu Rufusu. Abraham Rufus je svoj udio u Hlohovcu 1297. mijenjao s Abom za Sobotište (*Zobodycha*) i kamenu utvrdu Branč (*Berench*). Jedinim je vlasnikom Hlohovca tako postao Aba, koji se svrstao uz velmožu Mateja Čaka. Kada je Aba 1312. poginuo u bitci kod Rozhanovaca (mađ. Rozgony), prešao je njegov imetak, u kojem je bila i utvrda Hlohovec, u Matejeve ruke, i u njegovu je posjedu ostao sve do Matejeve smrti 1321.⁸ Potom je vlasnik Hlohovca postao kralj Karlo Robert i utvrda je ostala u kraljevskom vlasništvu sve do polovice 14. stoljeća (26. studenog 1349.),⁹ kada je Hlohovec na temelju darovnice Ljudevita I. Velikog dobio njegov vjerni dvorjanin i upravitelj kraljevskih pivnica (*magister pincernarum*) Nikola, sin Lovre Tota. Darovnica se odnosila i na Nikolinog brata, magistra Lökösa. Osim Hlohovca (*Golgouch*), vladar mu je udijelio Veľké Zálužie (*Wylók*), Dvorníke (*Wdvarnok*), Sasinkovo, izvorno Šág (*Saagh*) i danas nepostojeći lokalitet Dyč (*Dywch*) istočno od Hlohovca. U toj se darovnici sama utvrda ne spominje, njezino je postojanje dokumentirano 1369.,¹⁰ što nam daje za pravo pretpostaviti da je obnovljena u razmjerno kratkom vremenskom razdoblju, tijekom nepunih 20 godina. Nikola zvani Kont do svoje je smrti 1367. povećavao imanje oko utvrde zamjenama i darovnicama, stvorivši tako kompaktnu imovinsku cjelinu.

Starija se literatura različito odnosi prema pitanju pripadnosti roda Iločkih.¹¹ Neki ih uvrštavaju u plemićki rod Héder, drugi¹² im najstarije pretke traže u Orahovici (današnja Hrvatska). Za ovaj su se rod upotrebljavali predikati *Ujlaky*, *Iločki* i *Frištatski* (Freistadtski). Pripadnici su roda u 14. stoljeću redovito upotrebljavali imena koja su označavala njegovo etničko podrijetlo: *Sclavus*, *Tot*, a Nikola I., pored toga, i ime *Kont*. U mađarskoj se literaturi susrećemo i s oznakom *Raholcai* (tj. Orahovički).

⁸ GYÖRFFY, bilj. 6, str. 383-390.

⁹ NAGY, Imre: *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*, sv. V. str. 339, br. 196, darovnica Nikoli Kontu. Izvornik MOL, DL 4088.

¹⁰ MOL: DL 5728. FÜGEDI, Erik. *Vár és társadalom a 13-14. századi Magyarországon*. Budapest, 1977, str. 135.

¹¹ NAGY, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, sv. XI. Pest, 1865, str. 390-391. Autor tvrdi da potječu iz roda Héder ili Héderer; isto navodi i *Slovenský biografický slovník*, sv. VI. Martin: Matica slovenská, 1994, str. 172.

¹² ENGEL, Pál. *Középkori magyar genealógia*. CD nosač posjeduje Univerzitná knižnica u Bratislavi.

Bez sumnje se ovdje radi o samostalnoj grani starijeg i vrlo značajnog roda, s obzirom na činjenicu da su njegovi poznati nam pripadnici na dvoru imali visoke položaje, te su obnašali dužnosti župana (*comites*), banova i vojvoda.¹³ „Rekorderom“ u tom smislu možemo proglasiti Nikolu Konta.¹⁴

Dosadašnja je slovačka historiografija stereotipno smatrala da je nakon prelaska gradova iz ruku kralja u vlasništvo vlastelina nužno dolazilo do njihovog propadanja. Malobrojna sačuvana pisana svjedočanstva o odnosima Ilockih i (Novog) Hlohovca govore nam, međutim, upravo suprotno. Primjer je za to bio i sajamski privilegij koji je Hlohovec 1362. dobio od kralja Ljudevita II. Velikog.¹⁵ Tu je gospodarsku povlasticu Hlohovec dobio među prvim

¹³ ENGEL, Pal. *Magyarorszag vilagi archontologiaja 1301-1457*, sv. I. Budapest, 1996. *Lovro Tot*, otac Nikole Tota-Konta, bio je intavski kaštelan (1340-1341), njitranski upan (1340-1348), kraljevski zastavnik (1341), tavernik (1344-1346), te varaždinski, opronski i vaki upan (1347-1348). Isto str. 160, 179, 223, 226. *Ugrin Tot de Raholca*, brat Nikole Tota, bio je varaždinski upan (1347-1348). Isto str. 223. Na stranici 254 navodi se doduše kao kliki upan neki Ugrin, no upitno je je li on uopee pripadao tome rodu. *Lokos Tot*, sin Lovre Tota i brat Nikole Konta, bio je kraljevski trpeznik (1351-1359), sikulski i braovski upan (1352-1356) i kraljevski peharnik (1352-1359). Isto str. 46, 192. *Bartol Tot*, sin Lovre Tota i brat Nikole Konta, bio je kraljevski peharnik (1351-1352). Isto str. 43. *Nikola Tot Kont*, sin Lovre Tota i brat Lokosa Tota i Bartola Tota, bio je temeki upan (1338), kraljevski tavernik (1344-1346), kraljevski peharnik (1345-1351), tekovski/barki upan (1345-1350), vaki upan (1349, 1356-1367), transilvanski vojvoda, solnoki i aradski upan (1351-1356), palatin (1356-1367), biharski, njitranski, ariki/aroki, spiki/sepeki i treninski upan (1356-1367). Isto str. 3, 12, 37, 43, 97, 106, 113, 160, 166, 171, 179, 196, 200, 202, 212, 223, 226-227. Vodio je drugi napuljski pohod 1350., pohod u Bosnu 1363. te u Bugarsku 1365. Za kralja Ludovika I. Velikog bio je poslanik u francuskom Avignonu 1343. i od toga je vremena upotrebljavao i nadimak Kont (iz francuskog *comte* – grof). *Korai Magyar torteneti lexikon (9-14. szazad)*. Budapest: Akademiai kiado, 1994, str. 368. *Ladislav Ilocki*, unuk Nikole Konta i brat Emerika Iločkog, zajedno je s bratom Emerikom bio mavanski ban (1402-1403, 1410-1418), te bodroki upan zajedno s bratom i Stjepanom Ludanickim/Ludanyijem (1402-1403), pounski i tolnski upan zajedno s bratom Emerikom (1410-1418) te vukovski upan (1410-1418), također zajedno s bratom. Isto str. 29, 104, 115-116, 207, 222. *Emerik Ilocki*, unuk Nikole Konta i brat Emerika Iločkog bio je bodroki upan zajedno s bratom i Stjepanom Ludanickim (1402-1403), pounski i tolnski upan zajedno s bratom Ladislavom (1410-1418) te vukovski upan (1410-1418), i mavanski ban, također zajedno s bratom Ladislavom. Isto str. 104, 115-116, 222. *Stjepan Ilocki*, praukun Nikole Konta i brat Nikole Iločkog, bio je mavanski ban zajedno s Petrom ehom iz Levica/Leve (1429-1430). Isto str. 30. *Nikola Ilocki*, praukun Nikole Konta i brat Stjepana Iločkog, bio je mavanski ban, baki, tolnski i vukovski upan (1438-1458), fejerski upan (1440-1458), transilvanski vojvoda (1441-1458), aradski, temeki i sikulski upan (1441-1446), marmaroki upan zajedno s Ivanom Hunjadijem (1441-1445), virovitički upan zajedno s Henrikom Tamasyjem (1444), omodski upan (1441-1445), zarandski upan (1445), severinski ban (1445-1446), kumanski sudac (1448-1449), torontalski upan zajedno s Ivanom Hunjadijem (1451), njitranski upan (1454) i slavonski ban (1457-1458). Isto str. 15, 21, 30, 34, 98, 100, 123, 128, 149, 151, 161, 177, 194, 205, 208, 210, 222, 231, 240.

¹⁴ Vidi bilješku br. 13.

¹⁵ LEHOTSKA, bilj. 1, str. 60.

vlastelinskim gradovima u slovačkim krajevima. Zasluga za to s pravom se pripisuje Nikoli Kontu, jer u dokumentima stoji da je spomenuti privilegij udijeljen na njegov zahtjev.

Godišnji su sajmovi morali počinjati, prema običaju grada Budima, na Miholje, trajali su dva tjedna, a od trgovaca koji su iz cijele Ugarske smjerali prema Hlohovcu nitko nije smio tražiti putarinu niti mostarinu. U sporovima je intervenirao službenik Nikole Konta zajedno s gradskim sucem, porotom i građanima Hlohovca. Zahvaljujući spomenutom sajamskom privilegiju, ubrzale su se gospodarske, zakonske i građevinske razlike između dva dijela Hlohovca – povlastice su se odnosile na lokalitet naseljen kraljevskim naseljenicima, koji su sada potpuno koristili svoja prava. Naziv Novi Hlohovec postupno se zamjenjivao novim, njemačkim imenom – Freistadt.¹⁶

1365. bila je, pak, važna godina za Stari Hlohovec – stanovništvo toga naselja u podnožju utvrde ishodilo si je prava slična onima kakva je već uživao Novi Hlohovec. Nikola Kont izdao je dokument kojim je jasno formulirao prava i dužnosti mještana Starog Hlohovca. Ustanovio je novčanu rentu, pa su mještani po jutru zemlje u svom vlasništvu na Jurjevo, na Miholje i na Božić morali platiti 10 denara. Morali su obavijestiti vlastelina ako bi počeli obrađivati zapuštenu zemlju, jer se za neobrađenu zemlju nije plaćala daća, kao ni za požarom uništene kuće i gospodarske zgrade. Osloboodio ih je rada na svom imanju (oranja, sjetve, košnje, svažanja sijena, žetvenih radova i svažanja uroda), kao i plaćanja hranarine. Za Božić je tražio i darove u naravi – po jutru zemlje jedan sir, osam jaja, a od cijelog mjesta tri mlada ovna. U nastavku dokumenta uređivala su se pravila o uzgoju vinove loze: nakon podizanja vinograda Starohlohovčani dvanaest godina nisu za njega morali plaćati nikakvu daću, a potom su vlastelinu morali svake godine davati određenu količinu vina, razmjerno površini vinograda. Između sebe su vinogradari mogli izabrati nadstojnika-vincilira koji je presuđivao u sporovima između vinogradara. Mještani su imali i obvezu održavati most preko rijeke Váh. Na području Starog Hlohovca smjelo se slobodno prodavati vino (ni prodavači ni kupci nisu plaćali nikakvu naknadu, putarinu ni tridesetinu), a nekretnine su bile u trajnom vlasništvu mještana. Za svaki se mlin godišnje davalo 100 denara, kolač i kopuna.

Mještani Starog Hlohovca uživali su tako određene pogodnosti, no s druge strane njihove su podaničke dužnosti učvrstile ovisnost naselja o volji vlastelina.¹⁷ Povlastice koje je udijelio Nikola Kont potvrdili su 1430. supruga Ladislava Iločkog i njihov sin Nikola.¹⁸

¹⁶ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 60. U pisanim se izvorima najranije pojavljuje 1394-1395.

¹⁷ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 61.

¹⁸ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 66.

Iz navedenog proizlazi da je u srednjem vijeku Hlohovec bio jedinstven slučaj. Nijedan drugi lokalitet na području Slovačke nije se slično razvijao, nigdje nisu u tako neposrednoj blizini postojala dva grada s trgovačkim slobodama koja su se različito razvijala, i uz to imala i isto ime, doduše s različitim atributima. Stari Hlohovec bio je naselje pod utvrdom, koje se od 1365. razvijalo kao gradić, a stanovništvo nekadašnje naseljeničke naseobine Novog Hlohovca, koji se razvijao kao slobodni grad, koncem 14. stoljeća tu je slobodu izrazilo i jednostavnim imenovanjem – Freistadt, „Slobodni grad“, bez upotrebe njemačkog ekvivalenta za ime Hlohovca na način koji nalazimo kod drugih slobodnih gradova, primjerice Trnava – Tynau, Košice – Kaschau, Levoča – Leutschau i slično.

Iz testamenta udovice Nikole Konta, Klare, datiranog u Hlohovcu 18. listopada 1400., doznajemo podatke i o drugim zaslugama toga bračnog para za razvoj Hlohovca – na javnom putu prema Váhu utemeljili su hospital i kapelicu Sv. Duha.¹⁹ Hospital, koji i danas postoji u Hlohovcu u četvrti zvanj Zábranie, primao je, liječio, hranio i oblačio siromašne i bolesne, prihvaćao namjernike i skitnice te je umrlima osiguravao dostojan pogreb. Svojom je posljednjom voljom Klara lječilištu ostavila značajan imetak iz kojeg se, uz pristanak njenih unuka Ladislava i Emerika, financiralo njegovo djelovanje.

Upravitelj (magister) hospotala morao je biti pošten, moćan i ugledan čovjek. On se s pridijeljenim mu službenicima brinuo za potrebe hospotala. Hospotalu su bili darovani: kamena zgrada na trgu, na istočnoj strani župne crkve, posjed pučki zvan *hušták* koji se nalazio blizu hospotala u smjeru Váha, kupelj preko puta lječilišta, uz povlasticu da nijedna druga kupelj ne smije biti podignuta u granicama Hlohovca, u susjednim mjestima niti u njihovoj neposrednoj blizini, nadalje tri klaonice u samom Hlohovcu, voćnjak na obali Váha u blizini mosta, površina za izgradnju četiriju mlinova, dva otočića na Váhu, četiri vinograda (tri u Hlohovcu i jedan u Dvornicima), selo Zelenice sa svim dohocima vezanim uz korištenje broda preko Váha, cestarinom i ribnjakom zvanim Dudvák, izvor Bysterec s potokom na kojem je jedino upravitelj hospotala smio postaviti mlin te na koncu pravo sječe drva u šumama koje pripadaju Hlohovcu. Nabrojene je darove i povlastice, kao i one koje će hospital dobiti u budućnosti, Klara oslobodila od svih poreza, naknada i drugih davanja. Prihodi su pripadali i služili hospotalu i njegovom upravitelju.

Gotovo sto godina poslije darovnice Nikoli Kontu, njegova je imanja na upravljanje dobio njegov praunuk Nikola Iločki, kojem je kralj Ladislav V. 1453. obnovljenom darovnicom potvrdio pravo na djedovinu, tj. na utvrde i posjede Hlohovec i Tematín. Kao izabrani kapetan krajeva između Dunava i

¹⁹ BARTL, Július (ed.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*, sv. V. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001, str. 102-104.

Tise Nikola Iločki borio se protiv Turaka pod Beogradom²⁰ zajedno s Ivanom Hunjadijem i tako se domogao velikog ratnog plijena; s vojskom je napredovao kroz Srbiju i Bugarsku, gdje je Turcima preoteo Sofiju i druge manje gradove i utvrde, i pomogao da turski sultan prizna vlast srpskog despota Đurđa Brankovića. U Ugarskoj je Nikola ugušio razbojničke nereda u Šomođskoj i Đurskoj županiji.²¹

O tom plemiću i ratniku govori i zgoda koju je oko 1450. u svojim uspomenu opisala Helena Kottaner, u dijelu o krunidbi Ladislava Posmrčeta za ugarskog kralja u Stolnom Biogradu 15. svibnja 1440., kada je za vrijeme obreda morala podići malog tromjesečnog budućeg kralja kako bi ga potvrdili. Nato ga je, pozlaćenim i srebrom ukrašenim mačem s natpisom „Neustrašivi“, u viteza promaknuo plemić od Freistadta, vojvoda Nikola Iločki. Pri tom je dijete mačem udario tako snažno da je i Helena osjetila udarac na svojim rukama. Opazila je to i kraljica i rekla mu da, za Boga miloga, ne ozlijedi dijete. On joj je, smijući se, odgovorio da neće i ceremonija se nastavila.²²

Snažna povezanost s mjestom Hlohovec nije se mogla zornije pokazati nego izabiranjem predikata izvedenog iz njegova naziva – Frištatski iz Iloka (Frištacký z Iloku).²³

Za povijest zainteresiran posjetitelj današnjeg Hlohovca zasigurno će u njemu tražiti spomenike koje su za sobom ostavili pripadnici toga poznatog ugarskog plemićkog roda. U Zábрани će naći rekonstruirani hospital i kapeлицu Sv. Duha, na izlasku iz grada prema Topol'čanima zgradu franjevačkog samostana,²⁴ u koji su Mala braća došla potkraj 15. stoljeća, kada su živjeli posljednji Frištatski. Još jedna građevina u današnjem Hlohovcu privlači pozornost – rimokatolička crkva sv. Mihaela, s raskošnim gotičkim portalom i do njega postavljenim renesansnim portalom. *Súpis pamiatok na Slovensku I.* kratko navodi da je crkva podignuta 1242., utvrđena oko 1430., i renovirana krajem 15. stoljeća.²⁵ Na zidove ukrašene bogatim lisnatim i kružnim dekoracijama smješteni su i noviji kipovi četvorice evanđelista. Reprezentativna publikacija *Gotika* ne navodi čak ni to, a ni jedna ni druga knjiga ne spomi-

²⁰ LEHOTSKÁ, bilj. 1, na str. 66 pogrešno se navodi Stolni Biograd (Stoličný Belehrad).

²¹ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 66.

²² LUKAČKA, Ján (ed.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*, sv. VI. Bratislava: Literárne a informačné centrum, 2004, str. 219. DVOŘAKOVÁ, Daniela – PAPSONOVÁ, Mária. *Spo- mienky Heleny Kottanerovej*. Budmerice: Vydavateľsvo Rak, 2008, str. 45-46.

²³ LUKAČKA, bilj. 22, str. 189.

²⁴ Danas se tu nalazi Zavičajni muzej (Vlastivedné múzeum).

²⁵ Bratislava, 1967, s. 403-407.

nju grb i glavu smještene na desnoj strani portala.²⁶ Pri njihovoj identifikaciji naišli smo na nekoliko u prvoj fazi istraživanja teško rješivih problema, zbog kojih kompleksno spomeničko istraživanje ove građevine nije do kraja realizirano.²⁷

Kameni reljef prikazuje glavu muškarca ukrašenu zatvorenom kraljevskom krunom, pod kojom duguljasto, usko lice s brkovima uokviruju duga kosa i duga podšišana brada. Ispod glave smješten je turnirski štit, razdijeljen kosom gredom. U gornjem polju štita nemoguće je sa sigurnošću razaznati bilo kakav znak, dok je donji dio podijeljen u više polja. Glava muškarca svakako predstavlja kralja, ali kako joj je položaj na portalu asimetričan, zasigurno ne predstavlja Krista Kralja. Smatramo da predstavlja svjetovnu osobu, najvjerojatnije donatora, uz kojega je vezan i opisani grb.²⁸ Polazimo li od podataka navedenih u *Súpis pamiatok na Slovensku I.*, nameće se pitanje koji su plemići mogli financirati tako zahtjevne građevinske zahvate na crkvi sv. Mihaela. Kada je u pitanju prezidavanje, datirano oko 1400., to bi bio ugarski palatin Nikola Kont, koji se s razvijenom gotikom mogao sresti u Francuskoj dok je ondje boravio kao izaslanik. Ipak, oblik štita ne odgovara njegovom vremenu. Uzmemo li u obzir podatak o obnovi crkve krajem 15. stoljeća, najvjerojatniji je kandidat Nikola Iločki. Oblik štita je iz njegova doba, kralj Matija Korvin ga je 1471. imenovao kraljem Bosne, i kralj Bosne je ostao do svoje smrti 1477.²⁹ Pored toga, lice na gotičkom portalu u Hlohovcu vrlo je slično licu na nadgrobnom spomeniku Nikoli Iločkom u današnjem Iloku u

²⁶ BURAN, Dušan et al. *Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava: SNG a vydavateľsvo Sloart, 2003.

²⁷ Zahvaljujem mr. Martini Orosovoj za susretljivost i mnogobrojne korisne podatke iz fondova ustanove Archív Pamiatkového úradu SR.

²⁸ U radu Jolán Váliné POGÁNY: *Az Örökség hagyományozása. Könyöki József Múemlék-felmérései 1869-1890*. Budapest: Országos Múemlékvédelmi Hivatal, 2000., na stranici 360 objavljen je crtež glavnog portala crkve sv. Mihaela u Hlohovcu, na kojem je autor Károly Könyöki nacrtao tek glavu muškarca, izostavivši štit. U Archívu PÚ SR, u osobnom fondu Václava Mencla, sign. Z 3470, na stranici 11 nalazi se crtež štita, datiran 1581. Mencl je čak izradio i evidencijski list spomenika, gdje u opisu velikog glavnog portala opisuje izvorno, bogato razgranato ostijenje s prvobitnim konzolama, te navodi kako je riječ o dragocjenom primjeru češke gotike druge polovice 14. stoljeća te o primjeru u renesansnom kontekstu očuvanog gotičkog spomenika (timpan portala). Archív PÚ SR: fond Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave, Hlohovec, br. 77.

²⁹ Na položaju kralja Bosne izdavao je i listine. SNA: fond Súkromný archív Leles, rod Zay z Uhrovca, signatúra 198 Hosszúbachiana B 59; taj dokument izdaje 23. kolovoza 1472. kao „*rex Bozne, ac Machoviensis et regni Slavonie banus... in opido nostro Wylak vocato... regni nostri anno primo*“.

Hrvatskoj.³⁰ Problematičan ostaje grb. U literaturi³¹ i izvorima³² susrećemo nekoliko grbova roda Iločkih, no niti jedan sličan onom na portalu crkve sv. Mihaela. Zbog kose grede koja dijeli grb na dva dijela pretpostavljamo da je riječ o državnom znaku Bosne, no konačan odgovor na ovaj problem može dati tek temeljito heraldičko istraživanje.³³

Zaključno, valja reći da su vlastelinstvo, utvrda i grad Hlohovec punih 175 godina (1349. – 1524.) bili u rukama Nikole Konta i njegovih potomaka, i to u razdoblju koje zahvaća vrhunac i zalazak ugarskog srednjovjekovlja. Rod Iločkih pripadao je visokom ugarskom plemstvu i bio je snažan oslonac ugarskim kraljevima. Nikola Kont je tako branio interese Anžuvina, Nikola Iločki bio je vjeran Žigmundu, Albrechtu, Ladislavu Posmrčetu i Matiji Korvinu. Posljednjega je podupirao i Lovro Iločki, koji je nakon određenog vremena stekao i naklonost Jagelovića. Odnos koji je Nikola Kont utemeljio prema oba dijela Hlohovca (1362., 1365.) održavali su i njegovi nasljednici, pa je grad toliko gospodarski ojačao da su 1525., pred Mohačku bitku, kada se kraljevska riznica već ispraznila, vladaru na njegov zahtjev Hlohovčani posudili 600 zlatnika. Vladar ih je iz zahvalnosti oslobodio svih izvanrednih davanja, potvrdio im je prava na tjedne tržnice i godišnje sajmove, oslobodio ih tridesetine i obećao im pouzdanu obranu pred sudom. Ludovik II., koji se pismeno obvezao vratiti posuđeni iznos, pao je u odlučujućoj bitci na Mohačkom polju (1526.) pa Hlohovcu zajam nikada nije vraćen.

³⁰ Vidi THALLÓCZY, Lajos. Az Ujlakyak síremlékei. In: *Archeológiai értesítő* IX/1. Budapest, 1889, str. 1- 8.

³¹ Vidi NAGY, Iván. *Magyarország családi címerek kel és nemzekrendi táblakkal*, sv. XI. Pest 1865, str. 389-392; CSERGHEŐ, Géza. *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen*, sv. IV. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe 1893, str. 690-691.

³² Listina koju je izdao palatin Nikola Kont u Višegradu 27. svibnja 1359. opečaćena je pečatom s krugopisom, u čijoj je sredini udesno nagnut gotički štít s kacigom, nakitom i plaštem. Gornju polovicu štita ispunjavaju dvije grede. SNA: fond Súkromný archív Leles, rod Pálffy, pezinska vetva, sign. 109 Czoboriana Nr. 1996. Listina koju je izdao palatin Nikola Kont u Višegradu 15. svibnja 1364. opečaćena je pečatom s krugopisom, u čijoj se sredini nalaze tri gotička štita s gredom, međusobno spojena gornjim rubovima. SNA: fond Súkromný archív Leles, rod Pálffy, pezinska vetva, sign. 9 Czoboriana Nr. 12. Listina koju je izdao bosanski vojvoda i kraljevski sudac Lovro Iločki u Budimu 17. lipnja 1520. opečaćena je pečatom s krugopisom, u čijoj se sredini nalazi renesansni grb od četiri polja s kacigom, nakitom i plaštem. U prvom polju ovog grba prikazana su dva lava, koja stojeći jedan nasuprot drugom drže krunu, u drugom i trećem polju nalaze se dvije grede, a četvrto ispunjava toranj. SNA: fond Súkromný archív Leles, spoločný archív rodu Révay, signatúra 383, II-2 ž. Bodrog – Aranyan, Fasc. IV. Nr. 16. (Vidi Likovne priloge na kraju, br. 9-11.)

³³ Veliku zahvalnost za konzultacije oko heraldičkog dijela ovog članka dugujem prof. PhDr. Jozefu Nováku.

Simbolično je da je rod Iločkih izumro upravo pred Mohačku bitku, kada se počela rušiti i stara ugarska država.³⁴ Sudbinu Hlohovca određivali su nakon Iločkih drugi značajni plemićki rodovi: Turzo, Forgač i Erdödy – no to je već neko drugo poglavlje njegove povijesti.

KRATICE:

Archív PÚ SR - Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky (Bratislava)

HÚ SAV - Historický ústav Slovenskej akadémie vied (Bratislava)

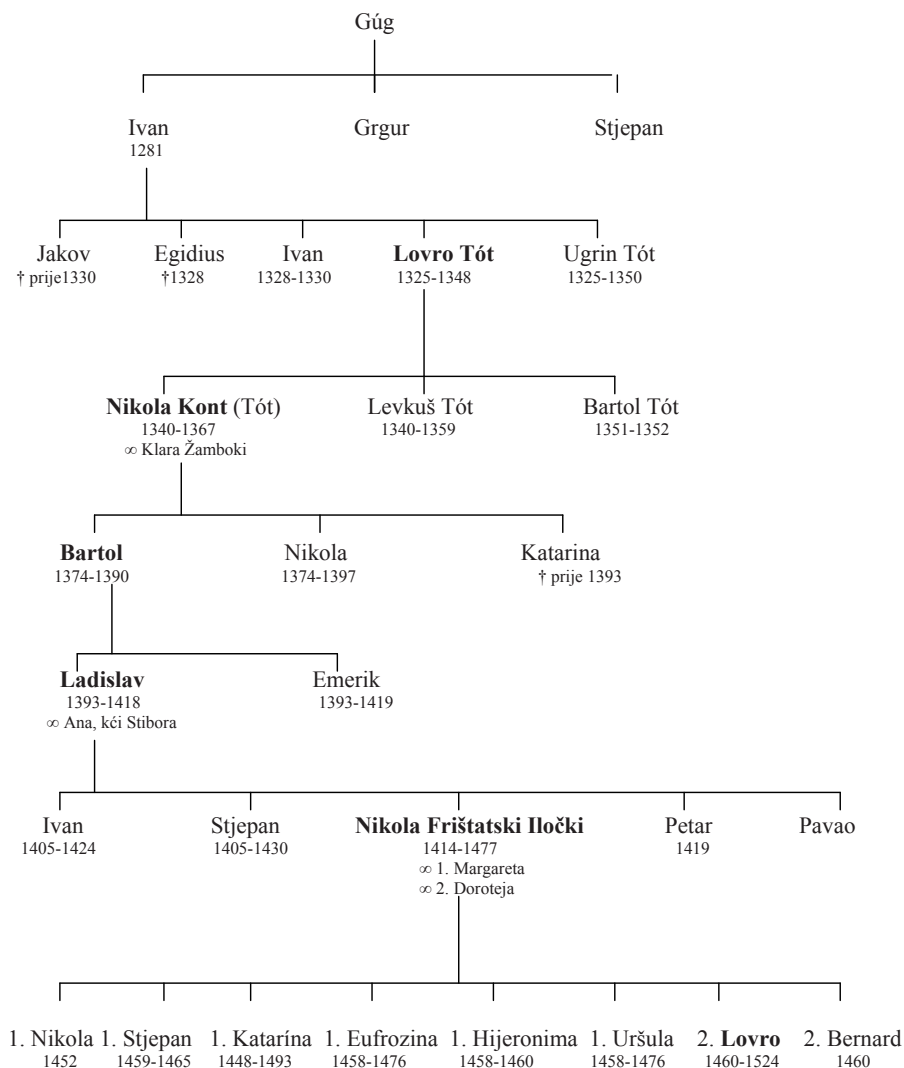
MOL – Magyar országos levéltar (Budimpešta)

SNA - Slovenský národný archív (Bratislava)

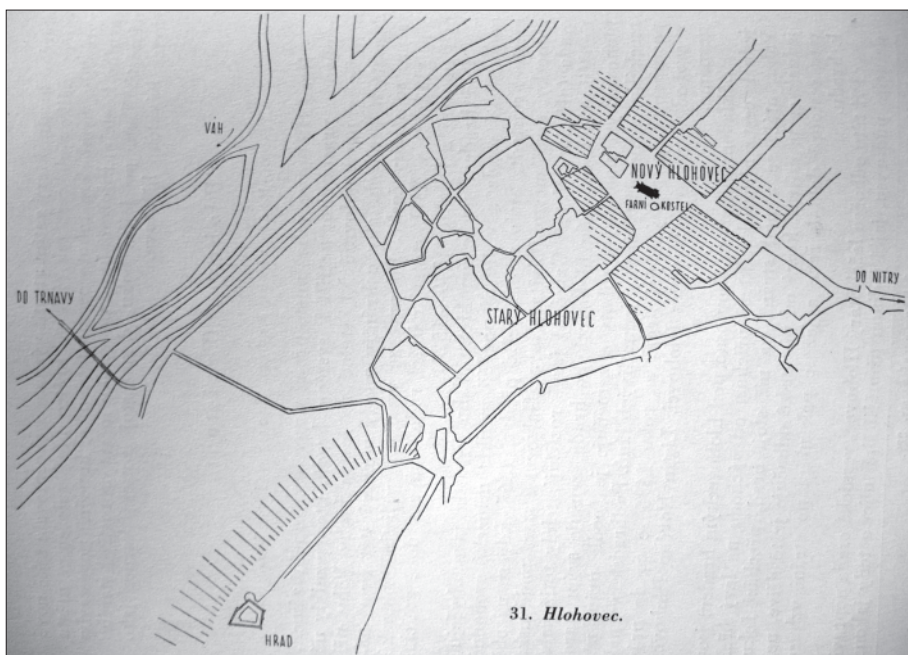
³⁴ LEHOTSKÁ, bilj. 1, str. 70.

Prilog:

Geneološka tablica roda Iločkih (prema Pálu Engelu) – navedene godine označavaju prvi i posljednji spomen pripadnika roda u povijesnim izvorima.

Likovni prilozí

1. Hlohovec, plan grada (Václav Mencil).

2. Hlohovec, utvrda i dvorac (obnovljeni u 18. stoljeću).

3. Hlohovec, kapela hospitala Sv. Duha.

4. Hlohovec, župna crkva sv. Mihaela.

5. Hlohovec, župna crkva sv. Mihaela, pročelje.

6. Hlohovec, župna crkva sv. Mihaela, portal.

7-8. Hlohovec, župna crkva sv. Mihaela, detalji portala.

9. Pečat uz listinu palatina Nikole Konta od 27. svibnja 1359.

10. Pečat uz listinu palatina Nikole Konta od 15. svibnja 1364.

11. Pečat uz listinu Lovre Iločkog od 17. lipnja 1520.

Summary

HLOHOVEC AND THE ILOČKI FAMILY

The paper begins by briefly delineating the history of the castle and town of Hlohovec (Hung. Galgóc) in the county of Nitra (Nyitra) before they became one of the possessions of the Orahovički (Raholcai) family in 1349. This family was better known as Iločki (Újlaki) in its later history, but it also occasionally derived its name from Hlohovec, including this places's German name, Freistadt. The author deals in some detail with the privileges granted to or procured for Old Hlohovec and New Hlohovec by Nicholas „Kont“ Orahovički (Iločki), with the hospital of the Holy Ghost founded here by the same Nicholas and his wife Clare, and finally with the parish church of Saint Michael whose carved stone portal displays an unidentified crowned head, which according to the author might represent Nicholas Iločki (d. 1477) as the king of Bosnia.

Key words: Hlohovec (Galgóc), castle, urban privilege, hospital, parish church, Iločki (Újlaki).

S autoričinim dopuštenjem i dopunama prevedeno prema izvorniku: Mária Grófová, „Hlohovec a rod Ilockých“, *Forum Historiae* II/2 (2008), dostupno na <http://www.forumhistoriae.sk>.

Sa slovačkoga preveo: Marijan Šabić

Prijevod redigirao: Stanko Andrić